

6. Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.1995 р. № 57. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-%D0%BF#Text>.

7. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17.05.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text>.

8. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

Ольга КУЛІНІЧ

завідувач кафедри теорії держави та права
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),

кандидат юридичних наук, доцент

<https://orcid.org/0000-0002-0603-0513>

**КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО НА МИРНІ ЗІБРАННЯ
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: БАЛАНС МІЖ СВОБОДОЮ
ТА НАЦІОНАЛЬНОЮ БЕЗПЕКОЮ**

Досліджуючи питання обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, варто зазначити, що такі обмеження здійснюються в межах правового режиму воєнного стану, що закріплено у статті 8 закону «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII. Враховуючи процедуру таких обмежень, доцільно звернутися до класифікації прав людини за їхнім змістом та сферою реалізації, що включає особисті, політичні, громадянські, економічні, соціальні та культурні права. Ця класифікація ґрунтується на положеннях Загальної декларації прав людини 1948 року, Міжнародних пактів 1966 року, Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод, а також Європейської соціальної хартії 1961 року.

Також наголошуємо, що відсутність спеціального (галузевого) закону, що регулює реалізацію права на мирні зібрання, є серйозною прогалиною у вітчизняному законодавстві. Така правова невизначеність спричиняє численні труднощі в правозастосовній практиці, наділяючи органи державної влади дискреційними повноваженнями. Це, наразі призводить до неоднозначного тлумачення норм, необґрунтованих обмежень права на зібрання та системних порушень прав людини.

Особливо гостро ця проблема проявляється в умовах воєнного стану, коли з міркувань національної безпеки держава може запроваджувати певні обмеження мирних зібрань. Проте відсутність чітких законодавчих механізмів регулювання цих процесів створює ризики надмірного втручання у свободу зібрань, що може спричинити зловживання владою та порушення демократичних принципів. Така ситуація не лише підриває правові засади захисту прав людини, але й посилює соціальну напругу, провокуючи конфлікти між громадянами та державою.

Питання дотримання прав та свобод людини, а також їх можливих обмежень частково були предметом розгляду в працях таких вітчизняних вчених, як В. Авер'янов, О. Бандурка, Д. Бахрах, В. Бевзенко, І. Голосніченко, В. Доненко, С. Ківалов, Є. Кобрусєва, Т. Коломоєць, Д. Приймаченко, Є. Легеза, П. Лютіков, Р. Мельник, Р. Миронюк, А. Собакарь, О. Соколенко, С. Стеценко, В. Тертишник, О. Харитонova, Х. Ярмачі та інші. Проте, повномасштабна війна та продовження дії режиму воєнного стану зумовлюють актуальність подальших наукових пошуків в напрямку знаходження балансу між конституційними правами людини, зокрема, правом на мирні зібрання та забезпеченням національної безпеки.

Метою цієї роботи є аналіз конституційного права на мирні зібрання в умовах воєнного стану, визначення правових меж його обмеження з огляду на національну безпеку, а також пошук забезпечення балансу між правами людини та державними інтересами.

Реалізація права на мирні зібрання охоплює комплекс політичних, соціально-психологічних та організаційних умов, а також правових механізмів, методів і способів, що

забезпечують можливість публічного вираження колективної позиції з різних питань суспільного життя [1].

В умовах правового режиму воєнного стану право на мирні зібрання набуває особливого значення, оскільки воно може слугувати не лише інструментом громадянської активності, а й засобом боротьби за національну незалежність та територіальну цілісність. Попри загрози безпеці, такі зібрання є важливим механізмом впливу як на міжнародну спільноту, так і на країну-агресора. Яскравим прикладом цього стали масові мирні протести у Херсонській області під час тимчасової окупації регіону. Зокрема, 13 березня 2022 року о 14:15 херсонці вийшли на вулиці, протестуючи проти російської окупації. В акції взяли участь близько 10 тисяч осіб, які демонстрували підтримку суверенітету України, тримаючи національні прапори та плакати. Незважаючи на присутність значної кількості озброєних російських військових та техніки, мирні протестувальники продовжували висловлювати свою позицію. Однак, окупаційні сили вдалися до жорстких заходів придушення: було відкрито вогонь по мирним громадянам, зафіксовано випадки викрадення активістів та організаторів протестів. Такі дії грубо порушують норми міжнародного гуманітарного права, зокрема Конвенцію про захист цивільного населення під час війни (Женевські конвенції, 1949 р.), а також основоположні міжнародні акти у сфері прав людини. Цей випадок засвідчує, що навіть в умовах воєнного стану реалізація конституційного права на мирні зібрання є можливою та необхідною, однак вона потребує особливих механізмів захисту, які забезпечували б баланс між свободою громадян і вимогами національної безпеки [2, с. 241].

Водночас, на відміну від ситуацій на тимчасово окупованих територіях, де мирні зібрання розглядаються як форма опору агресору, на підконтрольних Україні територіях їх проведення регулюється у межах правового режиму воєнного стану. Зважаючи на загрози національній безпеці, військові адміністрації отримали розширені повноваження щодо обмеження цього права, що зумовлено необхідністю запобігання провокаціям, диверсіям та масовим безпорядкам. У таких умовах виникає складне завдання: з одного боку, забезпечити право громадян на свободу мирних зібрань, гарантоване Конституцією України та міжнародними зобов'язаннями держави, а з іншого – мінімізувати ризики для безпеки країни в умовах збройного конфлікту. Це вимагає ретельного аналізу правових меж таких обмежень та пошуку механізмів, що дозволяли б зберегти баланс між демократичними цінностями та оборонними потребами держави.

До обмежувальних заходів у сфері політичних і громадянських прав належать заборона проведення мирних зібрань, мітингів, демонстрацій, походів та інших масових заходів. Відповідно до статті 11 Європейської конвенції з прав людини, кожен має право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання, включаючи створення та членство в профспілках для захисту власних інтересів. Реалізацію цих прав може бути обмежено виключно законом та лише в інтересах національної або громадської безпеки, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, захисту здоров'я, моралі, а також прав і свобод інших осіб [3].

Важливо зазначити, що положення цієї статті не перешкоджають встановленню законних обмежень щодо реалізації зазначених прав для осіб, які проходять службу у збройних силах, поліції чи адміністративних органах держави. В Україні право на мирні зібрання закріплене у статті 39 Конституції, яка гарантує громадянам можливість мирно, без зброї збиратися та проводити зібрання, мітинги, походи й демонстрації за умови завчасного повідомлення органів виконавчої влади або місцевого самоврядування [4].

Обставини повномасштабної війни та відповідні нормативно-правові акти наділяють місцеві військові адміністрації повноваженнями щодо заборони проведення мирних зібрань, мітингів, походів, демонстрацій та інших масових заходів. Це безпосередньо впливає на реалізацію гарантій свободи мирних зібрань, змінюючи їхній правовий режим. Показовим прикладом є діяльність Київської обласної військової адміністрації, яка стала однією з небагатьох, що дозволила проведення мирних зібрань навіть в умовах повномасштабного вторгнення у 2022 році.

Згідно з офіційним повідомленням Київської ОВА, організація мирних зібрань, мітингів, демонстрацій, а також спортивних, освітніх, культурно-просвітницьких, релігійних та розважальних заходів можлива лише за виняткових обставин і виключно за умови їх письмового погодження. Для цього організатори повинні подати відповідний запит до виконавчих органів міських, селищних або сільських рад не пізніше ніж за п'ять робочих днів до запланованої дати заходу. У разі оголошення повітряної тривоги проведення заходу має бути негайно припинене, а його учасники – поінформовані про небезпеку та

евакуйовані у безпечне місце [5].

Практика проведення мирних зібрань в умовах війни залишається значно обмеженою, навіть у відносно безпечних регіонах країни. У більшості випадків місцеві військові адміністрації відмовляють у проведенні масових заходів, посилаючись на вимоги техніки безпеки. Однак такі заборони нерідко є непропорційними до обмежень свободи мирних зібрань. Для запобігання зловживанням цим критерієм під час обмеження права на мирне зібрання слід виходити з того, що загрози національній безпеці повинні мати явний і конкретний характер, тобто проявлятися у діях, які можна кваліфікувати як заворушення або злочин [6; 7].

Таким чином, доцільним є сприяння проведенню мирних зібрань, мітингів, демонстрацій та інших масових заходів у регіонах, де не ведуться бойові дії та які не перебувають під окупацією рф. Перелік таких територій визначений у Постанові Кабінету Міністрів України від 6 грудня 2022 року № 1364. Водночас організація подібних заходів має здійснюватися з обов'язковим дотриманням правил безпеки, зокрема щодо реагування на повітряні тривоги.

Таким чином, у процесі дослідження встановлено, що конституційне право на мирні зібрання під час воєнного стану зазнає суттєвих обмежень, зумовлених необхідністю забезпечення національної безпеки. Виявлено основні проблеми, що ускладнюють реалізацію цього права, зокрема:

а) необґрунтовані обмеження прав і свобод через невизначеність та суб'єктивність критеріїв для введення обмежень на мирні зібрання; органи влади часами застосовують надмірні або непропорційні обмеження на право громадян на мирні зібрання, навіть коли загроза національній безпеці не є очевидною чи конкретною.

б) недосконалість механізмів погодження та організації заходів у період воєнного стану, коли існує значне обмеження можливості для організаторів мирних зібрань отримати дозволу або погодження, оскільки органи місцевої влади можуть ухвалювати рішення без належного правового контролю та визначених строків.

в) ризик зловживань із боку органів влади – військові адміністрації, що мають розширені повноваження під час воєнного стану, використовують свою владу для безпідставної заборони мирних зібрань, що суперечить принципам демократичного управління та верховенства права.

г) підвищена соціальна напруга та політичний контекст, коли в умовах воєнного стану посилюється контроль за суспільними рухами, що може призводити до обмеження свободи вираження думок та протестів, особливо якщо вони стосуються політичних або соціальних питань, що не пов'язані безпосередньо з національною безпекою.

Отже, ефективний баланс між свободою мирних зібрань і національною безпекою вимагає вдосконалення нормативно-правового регулювання. Необхідно чітко визначити підстави для обмеження цього права, встановити єдині процедури погодження та судового контролю, що дозволить мінімізувати ризики зловживань і забезпечити належний рівень демократичних свобод навіть в умовах воєнного стану.

1. Мельник Р. С. Право на свободу мирних зібрань: теорія і практика. Київ, 2015. 168 с.

2. Ярмол Л., Грицишин В. Реалізація права на мирні зібрання в Україні в період війни. *Незалежність України: права людини та національна безпека* : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 20 травня 2022 р.). Львів : Галицька видавнича спілка, 2022. С. 240-242.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

5. У Київській ОВА пояснили умови проведення масових заходів під час воєнного стану. URL: <https://brovary-rda.gov.ua/news/1658212589>.

6. Резворович К. Р., Юнін О. С., Круглова О. О. Фінансово-економічна безпека теоретико-правові аспекти: навч. посібник. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019. 195 с.

7. Drozd, O., Romanov, M., Moroz, V., Stremenovskyi, S., & Zelenyi, V. (2022). The right of citizens to assemble peacefully, unarmed, to hold rallies and demonstrations: historical origins and genesis of formation. *Amazonia Investiga*, 11(51), 257-266.